

УДК 368.914 (477)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

А. Колодій, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне страхування, демографічне навантаження.

Key words: pension system, pension insurance, demographic pressure.

The issue of reformation the pension insurance systems in Ukraine and its further development have been considered in the article. Special attention has been paid to introduction of the second level of pension insurance system that is funded system of pension insurance.

Постановка проблеми. Одним із найпоширеніших у світі механізмів, за допомогою яких можна вирішити проблеми матеріального забезпечення непрацездатних членів суспільства, є система соціального страхування. Сутність її полягає у формуванні учасниками цієї системи спеціальних фондів, за рахунок яких здійснюється відшкодування втрат, пов'язаних із настанням певних подій. Соціальне страхування повинно забезпечувати захист людини від соціальних ризиків, пов'язаних з її діяльністю та матеріальним забезпеченням у старості. Основною метою пенсійного страхування є захист від таких ризиків. Ця система повинна мати сформовані відповідні фінансові ресурси для задоволення матеріальних і соціальних потреб своїх учасників.

Як і будь-яка інша, система пенсійного страхування за своїм змістом є ринковим механізмом, в якому за допомогою економічних, фінансових і правових складових поєднані можливості та інтереси всіх учасників системи. Відповідно, вона є чутливою до економічних, соціальних і політичних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Правове регулювання пенсійного страхування здійснює держава, яка, зокрема, визначає структуру, принципи побудови, механізми функціонування, права та обов'язки її учасників. Вона ж визначає основні параметри системи пенсійного страхування – пенсійні виплати та розміри страхових внесків.

Виходячи з принципів відновлення соціальної справедливості для нинішніх пенсіонерів, впровадження механізмів створення заощаджень для майбутніх пенсіонерів, основною метою реформування системи пенсійного страхування є створення надійної фінансової основи забезпечення належного рівня життя особам похилого віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснення пенсійної реформи в Україні передбачає функціонування трьох рівнів пенсійного страхування, кожний з яких взаємодоповнює інший. Дослідженню проблем функціонування тривірневої системи пенсійного страхування присвятили свою увагу такі вітчизняні науковці,

як О.Б. Зарудний, Б.О. Зайчук, С.Б. Березіна, Л. С. Миргородська, В. Лукович, Л.Ткаченко та ін. [1; 2; 3; 4; 10; 11].

Основою проведення пенсійної реформи повинен був стати перехід від системи пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування. Тобто розмір пенсійних виплат повинен би залежати від заробітку та здійснених внесків до Пенсійного фонду. Проте сьогодні при визначенні розміру пенсій перевага надається не заробітку та сплаченим внескам, а страховому стажу, що, на нашу думку, свідчить про відхилення від задекларованих принципів реформування системи пенсійного страхування [5].

Важливу роль у реформованій системі пенсійного страхування поряд з першим рівнем мали б відігравати її другий і третій рівні, що дало б змогу побачити реальне покращання рівня життя громадян. Однак досі не запроваджено накопичувальну систему, не видно значного прогресу і у розвитку недержавних пенсійних фондів [9, с. 53].

Сьогодні від фінансової міцності пенсійної системи залежить добробут близько 30% населення країни. Пенсійна реформа впроваджена з метою соціального захисту населення, яке втратило працездатність, не є одноразовим заходом, а безперервним процесом, покликаним посилити соціальну захищеність працюючих, детінізацію зайнятості та доходів, забезпечити ефективніше використання бюджетних коштів.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз існуючої системи пенсійного страхування, розгляд питання пришвидшення запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування.

Виклад основного матеріалу. Необхідність проведення пенсійної реформи була пов'язана не лише з потребою відновлення фінансової стабільності пенсійної системи, а й з наданням суспільству ефективних методів як подолання бідності, так і розподілу доходів. У пострадянському просторі Україна чи не останньою зважилася на реформування пенсійної системи. Першим кроком утворення нової пенсійної системи було прийняття Закону України «Про пенсійне забезпечення» [8], оскільки успадкована соціалістична розподільча модель не вирішувала сукупності проблем пенсійних і соціальних виплат. Наступними кроками стало прийняття Верховною Радою України постанови «Про проект Концепції соціального забезпечення населення України» та Закону України «Про основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7], які й окреслили стратегічну переорієнтацію системи пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування, яка є однією з п'яти частин загальної системи соціального страхування. Новим етапом реформи стало прийняття у 2003 році Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5] та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [6].

Таким чином, на сьогодні паралельно із системою обов'язкового соціального страхування функціонує система пенсійного забезпечення. Різниця між ними полягає в тому, що базою для виплат у системі пенсійного забезпечення є кошти державного бюджету, а в системі соціального страхування – страхові внески.

Сплачуючи внески з пенсійного страхування, працівники та роботодавці об'єднують зусилля та ресурси для створення колективних систем захисту, що дає змогу розділити пов'язані з цим ризики. Крім того, у державі функціонують недержавні пенсійні фонди, кількість яких у 2007 р. складала 89 (з них 70 – відкритих, 11 – корпоративних, 8 – професійних).

Основним джерелом грошових доходів та основною складовою Пенсійного фонду є і ще довгий час буде солідарна система. Солідарність у ній передбачена не лише між поколіннями пенсіонерів і працюючими, а й між пенсіонерами. Відповідно виплати частині пенсіонерів високих пенсій порівняно з переважаючим загальнодержавним низьким її розміром не є нормальним явищем, що потребує справедливої диференціації. Пріоритетним завданням на сучасному етапі реформування солідарної системи має стати удосконалення механізму індексації пенсій з метою запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення та підтримки їх купівельної спроможності.

Як свідчать демографічні дослідження, Україна має найнижчі показники народжуваності в Європі і водночас найвищі показники старіння населення. Уже сьогодні у пенсійній системі України на 10 платників внесків припадає 9 пенсіонерів. За незмінного рівня участі населення у пенсійному страхуванні до середини 20-х років цього століття кількість платників і пенсіонерів зрівняються, а у 2050 р. співвідношення їх сягне 71% (див. табл.). Такі демографічні перспективи вимагають пристосування суспільства та економіки до нових умов, де кількість пенсіонерів перевищуватиме кількість працюючих. Зокрема, процеси старіння населення та депопуляції справляють негативний вплив на фінансову спроможність солідарної пенсійної системи, яка ґрунтується на засадах солідарності поколінь, коли покоління працюючих утримує покоління пенсіонерів.

Таблиця

Рівень старіння населення та демографічне навантаження пенсійної системи України, % *

Показник	2010 р.	2020 р.	2030 р.	2045 р.	2050 р.
Частка осіб віком 60 років і старше	20,5	22,8	25,0	29,8	32,2
Співвідношення кількості осіб пенсійного і працездатного віку	39,4	46,5	50,5	66,0	71,4

* Джерело [11, с.25].

Вирішенням цієї проблеми може стати запровадження другого рівня – обов'язкової накопичувальної системи. На відміну від солідарної, накопичувальна система передбачає капіталізацію внесків. Сплачені до накопичувального фонду внески вкладатимуться в розмаїті інвестиційні проекти, що сприятиме розвитку економіки і дасть змогу убезпечити їх від інфляційних процесів. Позитивною стороною накопичувальної системи є також те, що зберігається право приватної власності на акумульовані кошти, тобто вони виплачуватимуться застрахованій

особі після досягнення пенсійного віку або успадковуватимуться її родиною.

Для впровадження накопичувальної системи важливе значення має встановлення обґрунтованої та справедливої диференціації в розмірах заробітної плати залежно від складності виконуваної роботи. Це зумовлено тим, що в накопичувальних пенсійних схемах розмір пенсії залежить від високооплачуваності професії.

Досвід багатьох країн свідчить, що тільки диверсифіковані, гнучкі пенсійні системи, які поєднують у собі всі можливі способи і методи фінансування, здатні забезпечити гідний рівень життя населення та фінансову незалежність.

Висновки. Пенсійна реформа і надалі потребує ефективної реалізації та удосконалення. Зокрема неврегульованими залишаються питання належного функціонування трирівневої системи пенсійного страхування (зволікання із запровадженням другого рівня), спостерігаємо фінансову нестабільність солідарної системи, наявність тіньового сектора економіки, високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення.

Однак у процесі проведення реформи досягнуто й позитивних цілей: мінімальний розмір пенсії встановлено на рівні не нижче прожиткового мінімуму, що сприяє підвищенню рівня життя населення; розмір пенсії диференційовано залежно від розміру заробітку і трудового стажу; застосування системи персоналізованого обліку свідчить про покращання ефективності адміністративного управління у пенсійному забезпеченні.

Перспективною ціллю повинно стати запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування поряд з удосконаленням розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Бібліографічний список

1. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : навч. посіб. / [Зайчук Б. О., Зарудний О. Б., Березіна С. Б. та ін.]. – К. : АВТ, 2004. – 256 с.
2. Колосок А. М. Взаємодія соціальних партнерів при управлінні пенсійними страховими процесами / А. М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №10 (88). – С.252–259.
3. Лукович В. Етапи пенсійної реформи в Україні / В. Лукович // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 12. – С. 22–23.
4. Миргородська Л. С. Стимулювання розвитку накопичувальної системи пенсійного забезпечення податковими важелями / Л. С. Миргородська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №1 (55). – С. 206–210.
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
7. Про основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
8. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
9. Тихоненко Н. Чому українці не хочуть бути багатими на старості літ /

- Н.Тихоненко // Соціальне страхування. – 2007. – № 4. – С. 53–56.
10. Ткаченко Л. Вплив демографічних процесів на розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні / Л. Ткаченко // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 4. – С. 24–27.
11. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України / Л.Ткаченко // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 8. – С. 24–26.